

Рассмотрены основные проблемы производителей молока на отечественном рынке. Обобщены основные исследования трансформаций в сельском хозяйстве, направленные на повышение эффективности производства. Предложены основные механизмы улучшения трансформационных процессов в молочной отрасли.

Научная новизна исследования заключается в том, что получили дальнейшее развитие научные подходы по вопросам развития молочного скотоводства в регионе.

Практическое значение полученных результатов заключается в том, что их реализация позволит производителям получить дополнительный доход по использованию имеющихся ресурсов.

Ключевые слова: *трансформация, расходы, сельское хозяйство, производство молока, управление.*

Abstract.

Zhelyeznyak A.M. Transformation processes of dairy cattle breeding in agricultural enterprises of the Lviv region.

The results of the research of transformation processes in dairy cattle breeding on the example of agricultural enterprises of Lviv region are presented in the scientific article.

During the study general and special scientific methods based on the objective laws of economics were used: the method of theoretical generalization, analysis and synthesis for studying the theoretical aspects of transformation processes of dairy farm; various techniques of economic and statistical method during the clear illustration of the phenomenon under analysis; abstract-logical – to summarize the results of the research, drawing conclusions and proposals.

The main problems of milk producers in the domestic market are considered. The main types of transformation processes in dairy cattle are analyzed.

The scientific novelty of the research resides in the fact that approaches to the questions of the costs effective management of dairy farm on the base of sustainable development received further development.

The practical significance of the results resides in the fact that their realization will allow dairy farm to earn additional income from the use of available resources.

Key words: *transformation, costs, agriculture, dairy farm, management.*

УДК: 330.8

ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ОСНОВ ТЕОРІЇ КОНКУРЕНЦІЇ

**КВЯТКО Т.М., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічне процвітання держави безпосередньо пов'язане з розвитком промисловості, зорієнтованої на експорті конкурентоспроможної

готової продукції [1]. Конкурентоспроможність виступає провідним фактором активізації ринкових ініціатив і перетворюється на елемент національної ідеї будь-якої країни. В умовах актуалізації процесів, пов'язаних із переорієнтацією аграрного сектора у напрямі інноваційної моделі розвитку, існує потреба визначення та використання конкурентних переваг, які відповідають постіндустріальному укладу і враховують специфіку діяльності національних товаровиробників. Визначення й розвиток конкурентних переваг, раціоналізації на основі їх реалізації економічної діяльності суб'єктів економічних відносин сприяють більш ефективному використанню їх економічного потенціалу, удосконаленню ринкової поведінки тощо. При цьому динамічні умови ринкового середовища вимагають від суб'єктів економічних відносин адаптації до цих змін, а також уміння завойовувати та зміцнювати свої позиції на певному цільовому ринку. Можливості адаптації до ринкових умов, поряд зі зміцненням позицій на цільовому ринку, визначаються рівнем конкурентоспроможності товаровиробника. Адже саме підприємства з високим рівнем конкурентоспроможності можуть забезпечити Україні стабільні темпи економічного розвитку у довгостроковому періоді. У зв'язку з цим, вивчення змісту, сутності та еволюції теорії конкуренції є однією з найважливіших складових частин ринкових досліджень, адже це в подальшому створює надійну основу для розробки ефективної стратегії діяльності підприємства, а як наслідок, досягнення максимального рівня ефективності в процесі функціонування в межах відповідного сегменту цільового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку конкуренції, впливу особливостей ринкових структур на поведінку суб'єктів як на міжнародному рівні, так і на рівні національної економіки та її окремих секторів присвятили свої праці численні науковці-економісти, але варто зауважити, що найбільш суттєвий внесок у розвиток теорії конкуренції, виникнення та функціонування механізму, стратегій конкуренції, трактування основних категорій та понять, методів ведення конкурентної боротьби, методик оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств, продукції тощо, здійснили такі провідні вчені, як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, К. Маркс, В. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас, А. Маршалл, Дж. Робінсон, П. Самуельсон, Д. Нортон, М. Портер та інші дослідники.

В Україні теоретичними питаннями підвищення рівня конкуренції науковці почали цікавитися на початку 90-х рр. ХХ ст., що було обумовлено потребами здійснення господарської практики у

якісно нових умовах. У вітчизняній економічній науці вивченням проблем конкуренції займалися В.В. Венгер, Л.В. Гаркава, Ю.І. Данько, С.М. Ілляшенко, С.М. Кваша, В.Л. Корінев, О.О. Красноручький, В.М. Онегіна, Н.П. Тарнавська, Р.В. Фещур, Л.Ф. Чумак та інші. Проте, науковцями так і не було досягнуто консенсусу у питаннях категоріального апарату, методики оцінювання конкурентоспроможності певного виду аграрної продукції та методики розрахунку конкурентоспроможності окремого підприємства чи галузі в цілому. Наявність певних неузгодженостей, питань, що не знайшли належного висвітлення на теоретичному рівні актуалізує продовження теоретичних досліджень у даному напрямку.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є систематизація наукових поглядів на сутність конкурентних відносин на основі ідентифікації основних етапів розвитку теорії конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зародження економічної конкуренції як явища, притаманного ринковій системі господарювання, можна віднести до мануфактурного періоду, коли суб'єкт господарювання намагався створити якомога вигідніші умови для виробництва та збуту товарів. Однак до кінця XVIII ст. конкуренція не була предметною сферою системних досліджень науковців.

Засновником теоретико-методологічного вивчення конкуренції вважається представник класичної школи політичної економії А. Сміт, який вперше використав категорію «конкуренція» у процесі дослідження економічних явищ, визначив її роль і місце в розвитку ринкової економіки, обґрунтував фактори, які на неї впливають, пояснив зв'язок конкуренції з попитом та пропозицією на ринку, зазначивши, що ціни є вирішальним фактором у конкурентній боротьбі [2].

Іншим представником класичної політичної економії, що досліджував вплив конкуренції на розвиток економічних відносин був Д. Рікардо, який розглядав конкуренцію як обов'язкову умову ринкового ціноутворення. У своїй праці «Начала политической экономии и налогообложения» вчений побудував теоретичну модель досконалої конкуренції, основну увагу у якій звернув на функціонування моделі в довгостроковій перспективі [3]. Моделювання, як метод дослідження, дозволило Д. Рікардо абстрагуватися від таких факторів як державне регулювання, географічні особливості тощо. У моделі Д. Рікардо, принциповим є те, що ціни формуються на ринку під впливом попиту та пропозиції в

результаті конкурентної боротьби. Таким чином, вченим були обґрунтовані варіанти вирішення проблеми довгострокової ефективності розвитку підприємства в умовах досконалої конкуренції.

У класичній політичній економії конкуренція розглядалася як детермінанта, що сприяє ефективному формуванню ринкових відносин, які мають стихійний характер розвитку, саморегулюються та не потребують державного регулювання.

З інших позицій досліджував конкуренцію в середині XIX ст. в умовах розвинутого капіталізму К. Маркс, який вбачав в ній систему взаємовідносин індивідуальних капіталів та вважав, що функціонування товарного господарства неможливе без механізму конкуренції, який становить основу ринкової вартості та цін. Практично сутність конкуренції в його працях розкривається через розуміння її зв'язку з капіталом та економічною діяльністю суб'єктів економічних відносин. Згідно його досліджень, аналіз конкуренції можливий лише тоді, коли відома природа походження капіталу. Безпосередньо сутність капіталу як самозростаючої вартості пояснюється прагненням капіталістів до отримання прибутку, але між цим прагненням і нерівністю маси додаткової вартості, що створюється в різних галузях виробництва, існує протиріччя, яке вирішується в конкурентній боротьбі. Тому, передумова вільного переміщення праці та капіталу із однієї галузі в іншу є основою внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції. Механізм дії внутрішньогалузевої конкуренції вчений пояснив через закон зниження середньої норми прибутку. Саме загострення конкурентної боротьби змушує капіталістів шукати шляхи для підвищення ефективності діяльності найманих працівників, до впровадження у виробничий процес новітньої техніки та технологій, до зниження рівня собівартості тощо.

Майже одночасно з формуванням зазначеного напрямку політичної економії в економічній науці з'явився й інший напрям – маржиналізм, представники якого використовували поєднання суб'єктивного бачення із структурно-функціональним підходом при аналізі економічних процесів та зокрема, механізму конкуренції.

Так, К. Менгер, Ф. Візер (австрійська школа маржиналізму) вважали, що конкуренція – це боротьба за право володіння певними економічними благами та коштами споживачів. Науковці схилилися до думки, що всіх благ у світі недостатньо для задоволення постійно зростаючих потреб споживачів, а тому з'являються все нові і нові способи їх задоволення. Саме ці ключові складові і лежать в основі

проблеми вибору, належності відповідного ресурсу для певних цілей виробників, які конкурують між собою.

Отже, на думку маржиналістів, конкуренція – це постійна боротьба суб'єктів господарювання за право володіння певними ресурсами з метою одержання максимального прибутку шляхом задоволення потреб суспільства.

Неокласична теорія, як результат еволюції маржиналізму, на відміну від класичної політекономії, зосередила увагу на дослідженні впливу досконалої конкуренції на функціонування цінового механізму, конкретизувавши економічний аналіз рівнем окремих суб'єктів та ринків. Представники другого етапу «маржинальної революції» сконцентрували свої зусилля на аналізі умов досягнення ринкової рівноваги у моделі досконалої конкуренції.

Автор моделі економічної рівноваги Л. Вальрас є одним з фундаторів сучасної економічної науки. Модель Вальраса була побудована на принципах суб'єктивної корисності, припущення про безперервність процесу виробництва, упевненості, що всіх суб'єктів економічної діяльності можливо поділити на власників виробничих послуг (землі, праці, капіталу) та підприємців (покупців факторів виробництва і одночасно виробників товарів та послуг). Л. Вальрас зміг ґрунтовно пояснити наявність економічних зв'язків між цими двома групами суб'єктів за допомогою системи взаємопов'язаних рівнянь. Рівноважний стан ринку означає, що попит і пропозиція виробничих послуг рівноважні, існує рівноважна ціна на ринку товарів і ціна реалізації товарів, що дорівнює витратам, які являють собою ціну факторів виробництва. Л. Вальрас належав до науковців першої хвилі маржиналізму, тому його теорія не враховувала дію закону спадної граничної продуктивності, проте він був активним прихильним використання математичних моделей в обґрунтуванні економічних процесів [4].

Модель економічної рівноваги є логічно завершеною, але має абстрактний характер, вона не враховує такі економічні складові як: фактор динаміки (модель є статичною), вплив інноваційної діяльності, зміни в структурі споживчих уподобань, інституційні умови розвитку тощо.

Не менш значущими для економічної теорії є концепції Альфреда Маршала. Так, теорія ціни А. Маршала побудована на припущенні про існування на певному ринку досконалої конкуренції, яка забезпечує природне регулювання рівня ціни. В свою чергу,

ціновий механізм забезпечує умови відновлення досконалої конкуренції на ринку [5].

А. Маршалл розглядає конкуренцію, як еволюційний процес в економіці і тому сам конкурентний процес є динамічним, таким що відбувається у часі, але з іншого боку, науковець для дослідження досягнення рівноважного стану ринку досконалої конкуренції використовує метод порівняльної статистики.

Отже, до початку ХХ ст. в економічній науці формується статична модель конкуренції та монополії як двох полярних станів ринку, між якими не має ніяких інших проміжних станів. Вирішити це питання вперше спробувала Дж. Робінсон, яка запропонувала теорію недосконалої конкуренції. Також Дж. Робінсон змогла показати зв'язок між досконалою конкуренцією та ціновою еластичністю ринкового попиту господарюючого суб'єкта. Крім того досліджуючи монополію, авторка виділила галузі, в яких конкуренція неможлива через технологічні особливості, в першу чергу, через масштабність виробництва: газова промисловість, електроенергетика, залізничний транспорт [6].

В подальшому Е. Чемберлін поклав початок дослідженню конкуренції як динамічного процесу. Він запропонував теорію монополістичної конкуренції, в якій зміг обґрунтувати ідею синтезу конкуренції та монополії. Саме теорією монополістичної конкуренції науковець зміг обґрунтувати не лише цінові форми конкурентної боротьби, але й зміг розкрити нові (нецінові): диференціація товару, поліпшення якості, реклама, покращення іміджу підприємства, торгового знаку [7].

Значний внесок в розвиток теорії конкуренції здійснив М. Портер. Він узагальнив погляди різних економічних шкіл і запропонував власну модель п'яти конкурентних сил, які формують структуру галузі. Також показав, що конкуренція набуває глобального характеру, де конкурують не економіки країн, а підприємства, які працюють в різних соціально-економічних умовах. М. Портер ввів поняття «кластер», яке відображає ступінь інтеграції та взаємодії споріднених і підтримуючих галузей [8].

Висновки. Проведене дослідження виявило такі етапи у розвитку теорії конкуренції: класичний, який отримав подальший розвиток у марксистській політичній економії та неокласичний, фундамент якого становили принципи маржиналізму. Якщо на класичному етапі переважала модель досконалої конкуренції та домінували погляди на монополію як на структуру, що знижує

ефективність функціонування економіки, то на неокласичному етапі було з'ясовано, що ринковій економіці притаманні як ідеальні структури (досконала конкуренція), так і більш реалістичні типи ринкових структур монополістична конкуренція. Таке розуміння дозволило сформувавши теоретико-методологічну основу для сучасних досліджень конкуренції, які враховують особливості конкурентної поведінки виробників в залежності від типів ринкових структур.

Література.

1. **Антощенко В.В.** Маркетинг промислового підприємства, як симбіоз виробничо-економічних відносин / **В.В. Антощенко, С.Є. Ткаченко, О.М. Нікітіна** // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – Х. : ХНТУСГ, 2016. – Вип. 177. – С. 166-175.
2. **Смит А.** Исследование о природе и причинах богатства народов / **А. Смит**. – М., 2003. – 145 с.
3. **Рикардо Д.** Начала политической экономии и налогообложения / **Д. Рикардо**. – М., 2007. – 960 с.
4. **Вальрас Л.** Элементы чистой политической экономии / **Л. Вальрас**. – М. : Изограф, 2000. – 448 с.
5. **Маршалл А.** Принципы экономической науки / **А. Маршалл**. – М. : Прогресс, 1993. – 594 с.
6. **Робинсон Дж.** Экономика несовершенной конкуренции / **Дж. Робинсон**. – М. : Прогресс, 1986. – 472 с.
7. **Чемберлин Э.** Теория монополистической конкуренции (Реориентация теории истонмости) / **Э. Чемберлин**. – М. : Экономика, 1996. – 351 с.
8. **Портер М.** Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / **М. Портер**. – М. : «Альпина Паблишер», 2008. – 720 с.

References.

1. **Antoshhenkova V. V., Tkachenko S. Je., Nikitina O. M.** (2016). Marketing promyslovogo pidpryemstva, jak symbioz vyrobnycho-ekonomichnyh vidnosyn [Marketing of an industrial enterprise, as a symbiosis of industrial-economic relations]. *Visnyk Harkiv's'kogo nacional'nogo tebnichnogo universytetu sil's'kogo gospodarstva. Ekonomichni nauky – Visnyk Kbarliv National Agrarian University. Economic science*. Kharkiv: KhNTUSH, Issue 177, pp. 166-175 [in Ukrainian].
2. **Smit A.** (2003). *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]*. Moscow, p. 145 [in Russian].
3. **Rikardo D.** (2007). *Nachala politicheskoy ekonomii i nalogooblozheniya [Principles of Political Economy and Taxation. Selected Works]*. Moscow, p. 960 [in Russian].

4. **Valras L.** (2000). *Elementy chistoy politicheskoy ekonomii* [Elements d'économie politique pure]. Moscow: Izograf, p. 448 [in Russian].

5. **Marshall A.** (1993). *Printsipy ekonomicheskoy nauki* [Principles of Economics]. Moscow: Progress, p. 594 [in Russian].

6. **Robinson Dzh.** (1986). *Ekonomika nesovershennoy konkurentsii* [The Economics of Imperfect Competition]. Moscow: Progress, p. 472 [in Russian].

7. **Chemberlin E.** (1996). *Teoriya monopolisticheskoy konkurentsii* (Reorientatsiya teorii istoimosti) [The Theory of Monopolistic Competition: A Reorientation of the Theory of Value]. Moscow: Ekonomika, p. 351 [in Russian].

8. **Porter M.** (2008). *Konkurentnoe preimushchestvo: Kak dostich vysokogo rezultata i obespechit ego ustoychivost* [Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance]. Moscow: «Alpina Publisher», p. 720 [in Russian].

Анотація.

Квятко Т.М. Генезис научных основ теории конкуренции.

У статті проаналізовані та виявлені етапи у розвитку теорії конкуренції: класичний, який отримав подальший розвиток у марксистській політичній економії та неокласичний, фундамент якого становили принципи маржиналізму. Визначено, якщо на класичному етапі досліджень переважала модель досконалої конкуренції та домінували погляди на монополію як на структуру, що знижує ефективність функціонування економіки, то на неокласичному етапі було з'ясовано, що ринковій економії притаманні як ідеальні структури (досконала конкуренція), так і більш реалістичні типи ринкових структур – монополістична конкуренція. Зроблено висновок щодо місця та ролі класичних та неокласичних теорій конкуренції для сучасних досліджень, присвячених конкуренції.

Ключові слова: теорія конкуренції, ціна, ринкова рівновага, ринок, класична та неокласична теорія конкуренції.

Аннотация.

Квятко Т.Н. Генезис научных основ теории конкуренции.

В статье проанализированы и выявлены этапы в развитии теории конкуренции: классический, получивший дальнейшее развитие в марксистской политической экономии и неоклассический, фундамент которого составляли принципы маржинализма. Определено, если на классическом этапе исследований преобладала модель совершенной конкуренции и доминировали взгляды на монополию как на структуру, которая снижает эффективность функционирования экономики, то на неоклассическом этапе было установлено, что рыночной экономике присущи как идеальные структуры (совершенная конкуренция), так и более реалистичные типы рыночных структур – монополистическая конкуренция.

Сделан вывод о месте и роли классических и неоклассических теорий конкуренции для современных исследований, посвященных конкуренции.

Ключевые слова: теория конкуренции, цена, рыночное равновесие, рынок, классическая и неоклассическая теория конкуренции.

Abstract.

Kvyatko T. Genesis of the scientific principles of competition theory.

The article analyzes and reveals the following stages in the development of the theory of competition: the classical, which was further developed in Marxist political economy and neoclassical, the basis of which were the principles of marginality. It is determined that at the classical stage the perfect competition model prevailed and monopoly was seen as a structure that reduces the efficiency of the functioning of the economy, during the at the neoclassical period it was found that the market economy is characterized by both perfect structures (perfect competition) and more realistic type of market - monopolistic competition. The conclusion is drawn about the place and role of classical and neoclassical competition theories for contemporary competition research.

Keywords: *competition theory, price, market equilibrium, market, classical and neoclassical competition theory.*

УДК 338.48

ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

КОРНІЄЦЬКИЙ О.В., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,

ОРЕЛ В.М., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,

КОЛПАЧЕНКО Н.М., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,

***ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. Природні та антропогенні ресурси України, геополітичне розташування держави, туристично-рекреаційний потенціал, спонукає входженню України на світовий туристичний ринок. Соціальне та економічне становище держави та регіонів можна значно покращити за рахунок розвитку туристичного бізнесу. Туризм дозволяє об'єднувати та розвивати різноманітні галузі економіки, такі як сільське господарство, мистецтво, культура, транспорт, комунальне господарство тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На розвиток туризму і його вплив на економіку країни одним з перших звернув увагу американський економіст П. Ротоу. Джафар Джафарі, експерт Всесвітньої туристської організації у праці «Феноменологія туризму», підкреслює, що люди подорожували завжди [2]. З вітчизняних науковців питаннями організації та розвитку туризму присвячені праці Дядченко Л.П., Кульчицької Н., Цибуха В.І., Філіпової І. та інших.

Як показав аналіз літератури, в Україні дослідженням розвитку туристичної сфери приділяється недостатньо уваги, тому дане питання є актуальним.